

MARIO
VARGAS LLOSA

TETULÉ
CHULIJA IR
RAŠEIVA

Sofoklis

MARIO
VARGAS LLOSA

TETULĖ
CHULIJA IR
RAŠEIVA

Iš ispanų kalbos vertė *Laura Liubinavičiūtė*

KULTINĖS KNYGOS

Sofoklis

Vilnius, 2016

*Skiriama Juliai Urguidi Illanes:
jai turime būti dėkingi abu – aš ir šitas romanas.*

Rašau. Rašau, kad rašau. Mintyse regiu save rašantį, kad rašau, ir kartu regiu save regintį, kad rašau. Prisimenu save rašantį ir kartu regiu save rašiusį. Ir regiu save prisimenantį, kad regiu save rašantį ir menu save regintį ir prisimenantį, kad rašiau ir rašau regėdamas save rašantį, kad prisimenu regėjęs save rašantį, kad regėjau save rašantį, kad prisiminiu regėjęs save rašantį, kad rašiau ir rašiau, kad teberašau. Ir kad galiu įsivaizduoti save rašantį, jog parašiau, kad įsivaizdavau save rašantį, kad regiu save rašantį, jog rašau.

Salvador Elizondo El Grafógrafo

I

Tais tolimais laikais aš buvau labai jaunas ir gyvenau su seneliais baltasieniame name Očarano gatvėje Mirafloreso¹ rajone. Studijuodamas teisę Šv. Morkaus universitete, aš šiaip jau buvau susitaikęs su mintim, kad duoną valgysiu iš teisininko profesijos, nors iš tikrųjų norėjau tapti rašytoju. O kol kas dirbau darbą skambiu pavadinimu, tenkindamasis kukliu atlyginimu, nereguliariomis pajamomis ir lanksčiu tvarkaraščiu – vadovavau *Radio Panamericana* informacijos tarnybai. Mano darbas buvo išrinkti iš laikraščių įdomius skelbimus ir šiek tiek pagražinus įtraukti juos į radijo žinias. Redakciją, kuriai vadovavau, sudarė vienas jaunuolis smarkiai blizgančiais plaukais, turintis aistrą iš kojų verčiantiems įvykiams. Jo vardas buvo Paskualis. Vienos minutės radijo žinios buvo skelbiamos kas valandą, išskyrus vidurdienio ir devintos valandos vakaro žinias, kurios trukdavo ketvirtį valandos, bet mes parengdavome iš karto kelis pranešimus, todėl aš turėjau galimybę ilgas valandas klaidžioti gatvėmis, gerti kavą Kolmenos avenidoje², kartais apsilankydavau

¹ Vienas iš pasiturinčiųjų sluoksnių Limos rajonų (čia ir toliau – *vert. past.*).

² Didžiausia Limos gatvė.

paskaitose, kartais slankiodavau *Radio Central* studijoje, kur tvyrojo gyvesnė atmosfera nei mano darbe.

Abi radijo stotys priklausė vienam savininkui ir buvo šalimais Beleno gatvėje, prie pat San Martino³ aikštės. Tačiau jos buvo labai nepanašios, kaip tos seserys iš pasakos: viena – išlepinta panelytė, o kita – paprastutė užguitoji; taip pat viena nuo kitos skyrėsi radijo stotys. *Radio Panamericana* buvo užėmusi ištaigingo pastato antrą aukštą ir plokščią stogą, jos redaktoriai spindėjo pretenzingumu, o programos – ypatinga dvasia, snobiška ir kosmopolitiška; visa medžiaga buvo pateikiama modernistine maniera ir adresuojama aristokratiškajai, į estetizmą linkusiai jaunuomenei. Nors tos radijo stoties diktoriai nebuvo argentiniečiai (kaip pasakytų Pedras Kamačas), jie buvo to verti. Stotis transliavo daug muzikos, dažniausiai džiazą, rokenrolą, rečiau ką nors iš klasikos; jos bangos pirmos visoje Limoje paskleisdavo paskutines muzikines naujienas iš Niujorko ir Europos, bet nevengė ir Lotynų Amerikos melodijų, tiesa, tik tuo atveju, jeigu jos išsiskirdavo tam tikru rafinuotumu: nacionalinė muzika buvo įsileidžiama nenoriai ir paprastai apsiribodavo valsais. Buvo rengiamos intelektualaus pobūdžio laidos, pavyzdžiui, „Praeities paveikslėliai“, „Tarptautiniai komentarai“, ir netgi šiek tiek laisvamaniškos – „Klausimų konkursas“ arba „Tramplinas į šlovę“, nors ir jose jutai pastangas išvengti akivaizdžių klišių ar banalybių. Kultūrinių ieškojimų liudytoja buvo ir Informacijos tarnyba, kurios iščiose darbavomės mes su Paskualiu, įsikūrę medinėje būdelėje ant stogo, iš kur galėjai įžiūrėti vargingų Limos pakraščių šiukšlių krūvas ir murzinus namų

³ Chosė de San Martinas (José de San Martín; 1778–1850) – nacionalinio išsivadavimo Pietų Amerikos judėjimo vadovas.

langus. Savo būdelę mes pasiekdavome keltuvu, kurio durys turėjo nemalonią savybę – atsidarydavo anksčiau nei reikia.

Radio Central, kitaip nei mūsų radijo stotis, glaudėsi sename pastate su daugybe koridorių ir užkaborių; pakako pasiklausti jos diktorių, jų netašytos kalbos, gerokai atskiestos žargoniškais žodeliais, ir pasidarydavo aišku, kad jų auditorija – minia, plebėjai, kad čia apeliuojama į nacionalinius kreolų jausmus. Tos radijo stoties laidose informacijos būdavo nedaug, užtat čia karaliavo perujietiška muzika, viešpatavo Kordiljerų melodijos; neretai išgirdavai ir indėnų dainininkus. Tai nutikdavo viešųjų koncertų dienomis, jų pasiklausti iš anksto prie radijo stoties susirinkdavo minios žmonių. Radijo bangos tiesiog užliedavo tropikų, Meksikos ir Argentinos melodijomis; programos buvo sudarytos paprastai, be ypatingo vyliaus, bet išsiskyrė tikslingumu, pavyzdžiui: „Užsakymai telefonu“, „Gimtadienio serenados“, „Įdomybės iš užkulisių pasaulio“, „Kino juosta ir ekranas“. Pagrindinis tos radijo stoties patiekalas, gana dažnas ir apstus, pasak visų apklausų ir anketų, garantuojantis jai gausią auditoriją, buvo radijo vaidinimai.

Per dieną jų buvo transliuojama bent pustuzinis, o man tekdavo ypatingas malonumas stebėti atlikėjus, kai jie prieš mikrofoną vaidina spektaklį: tai buvo senstantys aktoriai ir aktorės, alkani ir apskurę, jų jaunatviškai švarūs, glamonėjantys balsai siaubingai kontrastavo su senais veidais, kartėlio sumestomis raukšlėmis apie burną ir pavargusiomis akimis. „Tą dieną, kai Peru pasirodys televizija, šiems žmonėms neliks nieko kita, tik nusižudyti“, – aiškiaregio balsu pranašavo Chenaras sūnus, per stiklą rodydamas į aktorius garso įrašų studijoje, kur nelyginant didžiuliame akvariume jie spaudėsi su scenarijaus lapais rankose, pasirenę skaityti „Alvearų

šeimos“ dvidešimt ketvirtą dalį. Iš tiesų – koks nusivylimas ištikty visas namų šeimininkes, kurias taip jaudina Lusiano Pando balsas, jeigu jos pamatytų jį, susitraukusį ir šleivą; kaip nusiviltų pensininkai, kuriuos melodingas Chosefinos Sančes balsas panardina į švelnius prisiminimus, jeigu išvystų jos dvigubą pagurklį, ūselius, atlėpusias ausis ir inkštirus. Tačiau iki televizijos tuometinėje Peru dar buvo toli, ir radijo teatro fauna tais laikais, regis, turėjo pragyvenimo šaltinį, nors ir labai kuklų.

Man visuomet norėjosi sužinoti, kieno plunksna kuria radijo pjeses, linksmiančias vakarais mano senelę, kankinančias mano ausis tetulės Lauros, tetulės Olgos, tetulės Gabi bei daugybės pusseserių namuose tomis dienomis, kai aš jas lankydavau (mūsų šeima, kaip ir daugelis Mirafloresos rajone, buvo bibliškai gausi ir draugiška). Nujaučiau, kad radijo pjesės į mūsų šalį importuojamos, bet labai nustebau sužinojęs, jog mano šeimininkai Chenarai perka jas ne Meksikoje ir ne Argentinoje, o Kuboje. Tą produkciją leido CMQ kompanija⁴ – savotiška radijo ir televizijos imperija, vadovaujama Goaro Mestrės, žilagalvio pano, kurį kadaise buvau matęs *Radio Panamericana* koridoriukuose. Jisai žingsniavo paslaugiai lydimas mūsų šeimininkų ir stebimas viso personalo pagarbių žvilgsnių. Aš buvau tiek daug girdėjęs apie šią Kubos kompaniją iš mūsų radijo stoties diktorių, laidų vedėjų ir operatorių – jiems CMQ buvo kažkas mistiška, kaip Holivudas to meto kinematografininkams, – kad neretai mudu su Chavjeru prie kavos puodelio *Bransa* kavinėje ištisiomis valandomis fantazuodavome įsivaizduodami rašytojų broliją, kuri kažkur tenai, tolimoje Havanoje, palmių giraičių, rojaus

⁴ Stambiausia Kubos radijo ir televizijos kompanija iki Kubos revoliucijos pergalės, kai G. Mestrė emigravo į Argentiną.

paplūdimių, banditų ir turistų mieste, kabinetuose su kondicionieriais, įrengtuose Goaro Mestrės tvirtovėje, priversta po aštuonias valandas per parą darbuotis prie rašomųjų mašinėlių, kad pagamintų visą tą srautą radijo dramų su suvedžiojimais, savižudybėmis, aistrų sprogimais, pasimatymais, paveldėjimo procesais, su likimo pirštais ir nusikaltimais, kad lusianų pandų ir chosefinų sančes įtaigūs balsai praskaidrintų visų šalių senelių, tetulių, pusseserių ir pensininkų vakarus.

Chenaras sūnus pirkdavo (tiksliau – CMQ parduodavo) radijo dramas pagal svorį ir telegrafu. Jis man tai papasakojo vieną vakarą, sukrėstas mano klausimo, ar jisai pats, jo broliai ar tėvas skaito scenarijus, kad patvirtintų jų išleidimą į eterį. „O tu galėtum perskaityti septyniasdešimt kilogramų rankraščių? – atrėmė jisai su ta nuolaidžia užuojauta, kurią ėmė man jausti, pakėlęs į intelektualo rangą; mat jis aptiko mano apsakymą sekmadieniniame *Comercio* priede. – Įsivaizduok sau, kiek tai užimtų laiko! Mėnesį? Du? Kas gali sau leisti tokią prabangą pačiam skaityti radijo pjesių scenarijus?! Mes paliekame viską atsitiktinumui, ir iki šiol, laimė, mielaširdingasis Viešpats Dievas mus saugojo.“ Geriausiu atveju Chenaras sūnus per reklamos agentūras, kolegas ar draugus susižinodavo, kiek šalių jau nusipirko jam siūlomas radijo dramas ir kaip jos priimamos radijo klausytojų; blogiausiu atveju viską sprendavo pats, pažiūrėjęs į antraštę arba pasikliaudamas „skaičius ar herbas“ principu. Radijo pjesės būdavo parduodamos pagal svorį, nes tai teisingesnis būdas nei skaičiuoti puslapius ar žodžius; svoris – vienintelis dalykas, kurį galima patikrinti. „Natūralu, – sakydavo Chavjeras, – jei nėra kada perskaityti rankraščio, tai jau visai nėra laiko suskaičiuoti žodžius.“ Jį jaudino mintis apie šešiasdešimt aštuonių kilogramų ir trisdešimties gramų

dramą, kurios kainą, kaip jautienos, sviesto ar kiaušinių, lemia svoris.

Bet ir tokia sistema mūsų šeiminkams keldavo problemų. Tekstai būdavo prikaišioti kubietišku žodžiu, kuriuos likus minutei iki laidos pats Lusianas ar Chosefina bei jų kolegos išversdavo kaip išmanydami (visuomet blogai) į šnekamąją perujiečių kalbą. Kita vertus, neretai gabenant iš Havanos į Limą laivu ar lėktuvu, perkraunant muitinėje aplankai su mašinraščiu tapdavo nebetinkami naudoti, o kartais pasimesdavo ištisi skyriai; sudrėkusių ir susiklijavusių puslapių būdavo neįmanoma įskaityti, o galiausiai jau *Radio Central* sandėliuose juos apgrauždavo žiurkės. Kadangi visa tai išaiškėdavo paskutinę minutę, kai Chenaras tėvas jau dalydavo atlikėjams scenarijų, susidarydavo ištis tragiškų situacijų, ir jos būdavo išsprendžiamos paprasčiausiai ignoruojant prarastus skyrius. Dėl to viskas virsdavo aukštyn kojomis; pačiais blogiausiais atvejais tai sukeldavo vienadienę Lusiano Pando arba Chosefinos Sančės ligą, o paskui per dvidešimt keturias valandas būdavo įvykdoma restauracija – arba be didesnių traumų sunaikinamas dingęs svoris gramais ar kilogramais. Kadangi CMQ kainos buvo didelės, suprantama, Chenaras sūnus pasijuto esąs laimės kūdikis, kai atrado Pedrą Kamačą ir jo magiškus gebėjimus.

Aš puikiai pamenu dieną, kai jis man papasakojo apie tą radijo fenomeną, mat kaip tik tądien pirmą kartą pamačiau tetulę Chuliją. Jinai buvo mano dėdės Lučo žmonos sesuo, tik vakar vakarą atvykusi iš Bolivijos. Neseniai išsiskyrusi, ji atvažiavo čia, į Peru, pailsėti ir siela bei kūnu atsigauti po santuokos griūties. „O iš tiesų – pasieškoti kito vyro“, – per vieną iš šeimyninių vakarojimų pareiškė patį pikčiausią liežuvį visoje giminėje turinti tetulė Ortensija. Ketvirtadieniais aš visuomet pietaudavau dėdės Lučo ir tetos Olgos namuose.

Tą dieną šeimynykščius radau dar su pižamomis: jie „gydėsi“ sunkios nakties padarinius alumi ir aštriomis marinuotomis sraigėmis. Ir visa tai dėl to, kad iki aušros praplepėjo su atvykusia viešnia ir beplepėdami trise išgėrė butelį viskio. Jiems skaudėjo galvą; dėdė Lučas kentėjo nuo minties, kad kontoroje garantuotai be jo viskas apvirto aukštyr kojomis; teta Olga tvirtino, kad gėda nemiegoti naktimis, išskyrus, žinoma, šeštadienius, o pati viešnia – su chalatu, be šlepečių ir pilna galva suktukų – iš lagaminų traukė daiktus. Tetulė Chulija visiškai nesutriko, kad aš užtikau ją taip atrodančią, kai ji mažiausiai panaši į grožio karalienę.

– Vadinasi, tai tu Doritos sūnus, – pasakė įspausdama bučinį į mano skruostą. – Regis, jau baigei mokyklą?

Aš pradėjau mirtinai jos nekęsti. Mano tuometiniai konfliktai su šeimos nariais dažniausiai kildavo dėl to, kad jie žiūrėjo į mane kaip į vaiką, o ne kaip į tikrą aštuoniolikos metų vyrą, koks aš iš tiesų buvau. Niekas tuo metu manęs neerzino labiau nei kreipinys „Maritai“; man rodėsi, kad tas mažybinis kreipinys gražina mane prie vaikiškų kelnaičių.

– Jis jau trečiame Teisės fakulteto kurse, o be to, dirba žurnalistu, – paaiškino jai dėdė Lučas, atkišdamas man bokalą alaus.

– Štai kaip! O atrodai, Maritai, dar visai žinduklis, – įgėlė man teta Chulija.

Pietaujant jinai manęs paklausė – vis tuo pačiu saldžiu balsu, koku suaugusieji kalba su idiotais ir vaikais, – ar aš įsimylėjęs, ar vaikštau linksmintis, kokia sporto šaka domiuosi, ir patarė ne be klastos (nesupratau, ar ta klasta buvo netyčinė ar sąmoninga, bet mane vis tiek užgavo), kad užsiauginčiau ūsus. Juodbruviams tinka ūsai, paaiškino jinai, esą tai prisidės prie pasisekimo tarp merginų.

– Jisai negalvoja nei apie sijonus, nei apie vakarėlius, – vėl įsikišo dėdė Lučas. – Jis intelektualas. *Comercio*

sekmadieniniame priede netgi buvo išspausdintas jo apsakymas.

– Tik pamanykit! Gal iš tiesų Doritos sūnus užaugo visiškai nepanašus į kitus! – nusijuokė tetulė Chulija, ir aš iš karto pajutau nepaprastą simpatiją jos buvusiam vyrui. Tačiau vis tiek nusišypsojau ir pasistengiau prisitaikyti prie jos tono.

Per visą pokalbį, kol pietavome, ji laidė nutrintus boliviškus juokelius ir vis patraukdavo mane per dantį. Atsisveikinant man pasirodė, kad ji vis dėlto nori kaip nors užglaistyti tuos dūrius; taigi ji maloningai pareiškė mielai nueisianti su manimi į kiną, mat kinas – jos aistra.

Aš pasiekiau *Radio Panamericana* kaip tik laiku, kad sutrukdyčiau Paskualiui užpildyti trečios valandos laidą pranešimu apie duobkasių ir raupsuotųjų mūšį, įsiliepsnojusį egzotiškose Pakistano miesto Ravalpindžio gatvėse; jis buvo išspausdintas laikraštyje *Última Hora*. Parengęs ketvirtos ir penktos valandų programą, patraukiau išgerti kavos. *Radio Central* tarpdury susidūriau su Chenaru sūnumi. Jis buvo įsiaudrinęs kaip reta. Nusitempė mane už rankovės į *Bransa* barą: „Turiu tau papasakoti kai ką fantastiška!“ Chenaras sūnus buvo kelias dienas išvykęs su reikalais į La Pasą⁵ ir tenai išvydo dirbančią fenomenaliausią asmenybę – Pedrą Kamačą.

– Tai ne žmogus, tai industrija! – žavėjosi jis. – Kamačas rašo visus dramos kūrinis, statomus Bolivijos teatruose, ir pats juose vaidina. Be to, jisai rašo scenarijus visiems radijo spektakliams, pats apipavidalina ir vaidina pagrindinį vyro vaidmenį.

Bet dar labiau nei produktyvumas ir įvairiapusiškumas jį sukrėtė Pedro Kamačo populiarumas. Norėdamas pamatyti

⁵ Bolivijos sostinė.

Kamačą La Paso *Teatro Saavedra* scenoje, Chenaras sūnus buvo priverstas pirkti bilietą iš perpardavinėtojų dviguba kaina.

– Visai kaip į bulių kautynes, įsivaizduoji! – žavėjosi jis. – Kas pas mus Limoje gali pritraukti tiek žiūrovų, kad užpildytų teatrą?

Paskui jis papasakojo dvi dienas iš eilės stebėjęs, kaip merginų, brandaus amžiaus damų ir senučių minios laiko apgulosios *Radio Illimani* duris laukdamos savo dievaičio, kad gautų autografą. La Paso kompanijos *McCann Erickson* atstovas Chenarą tikino, kad iš visų Bolivijos radijo programų Pedro Kamačo dramos pačios populiariausios. Chenaras sūnus buvo iš tų, kuriuos tais laikais imta vadinti „progresyviais impresarijais“: jį labiau domino pats verslas, o ne garbė ir šlovė; jis nebuvo Nacionalinio klubo narys ir netgi to nesiekė; jis buvo draugiškas visiems ir visus nualindavo savo neišsemiama energija. Kaip staigių sprendimų žmogus, Chenaras sūnus po apsilankymo *Radio Illimani* įtikino Pedrą Kamačą persikelti į Peru ir dirbti vien *Radio Central*.

– Įkalbėti buvo nesunku, tenai jis badmiriavo, – paaiškino man Chenaras sūnus. – Jis rūpintis visais radijo vaidinimais, o aš galėsiu pasiūsti į visas keturias puses tuos ryklius iš CMQ.

Aš bandžiau sugrąžinti jam blaivų protą. Įtikinėjau iš partitės žinąs, jog boliviečiai – žmonės su charakteriu ir Pedras Kamačas garantuotai įsivels į konfliktą su visu *Radio Central* personalu. Be to, jo tartis erzins mūsų radijo klausytojus, o kadangi jis visai nepažįsta Peru, nuolatos kils nesusipratimų. Tačiau Chenaras sūnus šypsojosi visai nesiklausydamas mano pesimistinių pranašysčių. Anot jo, nors Pedras Kamačas niekuomet nebuvo mūsų šalyje, apie Limos gyventojų dvasios ypatumus pasakojo taip, lyg būtų pusę gyvenimo praleidęs

vietos lūšnose; o jo tartis buvo nepriekaištinga: jis nešnyptė tardamas „s“, neurzgė tardamas „r“ ir apskritai jo balso tembras aksominis.

– Kad tiktai Lusianas Pandas ir kiti aktoriai nesurytų vargšo svetimšalio, – nuogaštavo Chavjeras. – Ir kad jo neišprievar-tautų puikioji Chosefina Sančes.

Mes sėdėjome ant stogo ir kalbėjomės, kol aš spausdinau dvyliktos valandos radijo apžvalgą iš *Comercio* ir *Prensa* pranešimų, keisdamas tik prieviksnius ir būdvardžius. Chavjeras buvo mano geriausias draugas, mes susitikdavome kasdien bent vienai minutei, kad įsitikintume vis dar egzistuoją. Chavjerui buvo būdingi permainingi ir prieštaringi polėkiai, bet visada nuoširdūs; jis buvo Katalikiškojo universiteto Literatūros fakulteto žvaigždė: iki jo ten nebuvo nei tokio gabaus studento ir aistringo poezijos mylėtojo, nei tokio sumanaus sudėtingiausių tekstų aiškintojo. Niekas neabejojo, kad jis šauniai apsigins diplomą, bus puikus dėstytojas ir toks pat nuostabus kritikas bei poetas. Tačiau vieną gražią dieną Chavjeras nustebino visus – metė diplominį darbą, išsižadėjo literatūros ir išėjęs iš Katalikiškojo universiteto įstojo į Šv. Morkaus universiteto Ekonomikos fakultetą. Jeigu kas domėdavosi pabėgimo priežastimi, jis atsakydavo (o gal tik juokais išsisukdavo), esą diplominis darbas, kurį rašė, atvėrė jam akis. Jo darbo tema buvo „Patarlės ir priežodžiai Rikardo Palmos⁶ kūryboje“. Ieškant tų patarlių ir priežodžių Chavjerui teko vos ne su lupa perkošti „Peru tradicijas“, o kadangi jis buvo pareigingas ir punctualus žmogus, tai prisirašė daugybę mokslinių ištraukų, jų prisikaupė visa dėžė. Vieną rytą jis tą

⁶ Rikardas Palma (Manuel Ricardo Palma Soriano; 1833–1919) – garsus Peru rašytojas, klasikinio kūrinio „Peru tradicijos“, pasakojančio apie šalies gyvenimą nuo kolonijinių laikų iki XX amžiaus, autorius.

dėžę sudegino laukymėje – mes kartu trypėme indėnų šoki prie filologijos laužo – ir nusprendė, kad nekenčia literatūros, kad net ekonomika geriau už tai, ką jis darė anksčiau. Chavjeras buvo praktikantas Centriniam hipotekos banke ir visuomet rasdavo priežastį rytais išsmukti į *Radio Panamericana*. Iš filologinio košmaro, susijusio su ankstesniu pomėgiu, jam liko įprotis be jokio sąžinės graužimo kankinti mane patarlėmis.

Labai stebėjau patyręs, kad tetulė Chulija – bolivietė ir La Paso gyventoja – nieko nėra girdėjusi apie Pedrą Kamačą. Tiesa, ji paaiškino, esą niekuomet nėra girdėjusi nė vienos radijo pjesės, o jos kojos nebuvo įžengusios į teatrą nuo tos dienos, kai ji atliko Suteimų vaidmenį „Valandų šokyje“ kolegijos baigimo metais, prižiūrint airių vienuolėms. („Ir nedrįsk manęs klausinėti, kada tai buvo, Maritai!“) Mes ėjome nuo dėdės Lučo namo Armendareso alėjos gale į *Barranco* kino teatro pusę. Ji pati man primetė šitą pasiūlymą tą pačią dieną, be kita ko, visiškai nesutrikdama. Tai buvo pirmas ketvirtadienis, kai ji atvyko, ir nors perspektyva vėl tapti jos bolivietišku juokelių auka manęs visiškai nežavėjo, nesiruošiau dėl to praleisti tradicinių ketvirtadienio pietų pas dėdę. Aš tikėjau, jos nesutiksiąs, mat išvakarėse – trečiadienio vakarais visi lankydavosi pas tetą Gabi – girdėjau tetulę Ortensiją pranešant tokiu balsu, lyg dievai jai būtų patikėję savo paslaptį:

– Per pirmą savaitę Limoje Chulija jau keturis kartus buvo pasirodžiusi draugijoje, ir visus kartus – su skirtingais vyrais! Vienas iš jų netgi vedęs! Jie tiesiog lipte limpa prie išsiskyrusios!

Iš karto po pusiaudienio, pasibaigus *Panamericana* biuleteniui, aš patraukiau pas dėdę Lučą ir užtikau tetulę Chuliją su vienu iš gerbėjų. Pajutau saldų keršto skonį, kai įėjęs į saloną

pamačiau šalia jos dėdę Pankrasiją, senelės pusbrolių, pergalingai žvelgiantį į bolivietę; jis buvo kaip reta juokingas su savo senamadžiu kostiumu, varlyte ir gvazdiku atlake. Dėdė Pankrasijas jau kelis šimtmečius našlavo; dabar jis vaikščiojo plačiai statydamas kojas, tarsi jomis matuotų ant laikrodžio ciferblato dešimt valandų ir dešimt minučių, o šeimoje jo vizitai visuomet būdavo komentuojami su nepritarimu: jis niekaip negalėjo susilaikyti neįgnybės tarnaitėi visų akyse. Dėdė Pankrasijas dažė plaukus, nešiojo kišeninį laikrodį su sidabruota grandinėle, kasdien šeštą valandą vakaro galėjai jį sutikti prie telegrafo kampo, kur jis komplimentais lydėdavo iš tarnybos grįžtančias merginas. Lenkdamasis pabučiuoti tetulės Chulijos, sušnibždėjau jai į ausį kuo kandžiau: „Puiki pergalė!“ Jinai man mirktelėjo ir patvirtindama linktelėjo galva. Per pietus dėdė Pankrasijas, papostringavęs apie kreolų muziką, kurią puikiai išmanė, – šeimos iškilmėse būtiniausiai atlikdavo solo būgnydamas tuščią dėžę, – pasisuko į bolivietę ir apsilaižęs kaip katinas pranešė: „Beje, ketvirtadienio vakarais „Viktorijos“ rūsyje – pačioje kreoliškumo širdyje – renkasi Felipės Pinglo ansamblis. Gal norėtum išgirsti tikrų perujietiškę melodijų?“ Tetulė Chulija, akimirksniu pavaizdavusi begalinį nusivylimą (nuo to jos melas pasidarė tik dar įžeidesnis), rodydama į mane tarė: „Kaip gaila! Maritas mane jau pakvietė į kiną.“ – „Kelią jaunuomenei!“ – nulenkę galvą dėdė Pankrasijas su sportininko savitvarda. Šiek tiek vėliau, kai jis jau buvo išėjęs, aš tikėjau išsigelbėsiąs nuo žygio į kiną, bet staiga teta Olga paklausė: „O kiną tu taip sau prasimanei, kad išsisuktum nuo to seno prielipos?“ Tetulė Chulija karštai paprieštaravo: „Nieko panašaus, sesute! Man siaubingai norisi nueiti į *Barranco*, juo labiau kad merginoms tas filmas nerekomenduojamas.“ Paskui ji atsigręžė

į mane, besiklausančio, kokia bus šio mano vakaro lemtis, ir pridūrė guosdama, prie savo žodžių puokštės pridėjusi dar vieną nuostabų žiedą: „Dėl pinigų, Maritai, nesirūpink! Aš tave kviečiu.“

Ir štai mes einame žemyn ūksminga Armendareso alėja, paskui plačiomis Grau avenidos plytelėmis žiūrėti filmo, kuris, be viso kito, meksikiečių ir vadinasi „Motina ir meilužis“.

– Pats baisiausias dalykas ne tas, kad vyrai laiko pareiga iš karto pasisiūlyti išsiskyrusiai moteriai, – atviravo man tetulė Chulija. – Svarbiausia, jų nuomone, kad bendraujant su išsiskyrusia nereikia jokios romantikos. Vyrai tokiais atvejais nededa nė menkiausių pastangų, kad laimėtų atsaką, jie nežarsto komplimentų, – tiesiog pateikia pasiūlymą kone iš pirmo žvilgsnio ir, be to, be jokios gėdos. Bet su manim jiems neišdegs! Todėl užuot kažkur su kažkuo šokusi, aš verčiau einu su tavimi į kiną.

Aš padėkojau jai, kad pasirinko mane.

– Vyrai tokie kvaili, kad kiekvieną išsiskyrusią moterį laiko gatvės merga, – kalbėjo Chulija apsimesdama nesupratusi mano užuominos. – Visiems galvoje tik viena... o juk pats maloniausias dalykas ne tai... pats nuostabiausias dalykas – meilė. Ar ne?

Aš jai išaiškinau, kad meilės apskritai nėra, kad meilę sugalvojo toks vienas italas, vardu Petrarka, ir Provanso trubadūrai. O tai, ką žmonės laiko skaidriu jaudulių šaltiniu, nuostabių jausmų proveržiu, – tik instinktas, toks pat kaip katinų; instinktas, pridengtas taurių žodžių ir literatūrinės rašliavos. Aš pats netikėjau tuo, ką kalbu, bet norėjau būti nepaprastai originalus. Mano erotinė–biologinė teorija sukėlė tetulei Chulijai neslepiamą nuostabą: nejaugi aš iš tiesų tikiu tokiu idiotizmu?

– Aš prieš santuoką, – pareiškiau pasitelkęs visą kategoriškumą. – Esu vadinamosios laisvos meilės šalininkas, ir jeigu būtume sąžiningi žmonės, visa tai turėtume vadinti tiesiog laisva sueitimi.

– „Sueitis“ šiais laikais reiškia „mylėtis“? – nusijuokė jinai. Bet po akimirkos jos veide atsispindėjo nusivylimas. – Mano laikais jaunuoliai merginoms rašydavo akrostichus, siųsdavo gėlių, praeidavo savaitės, kol išdrįsdavo pabučiuoti. Kokia šlykštyne pavertė meilę dabartiniai snargliai, Maritai.

Priešais kino teatro kasas mes audringai susiginėjome, kuris mokės už bilietus. Ištvėrę pusantros valandos su ekrane besiplaikstančia Doloresa del Rio⁷, su jos dejonėmis, apsikabinimais, glamonėmis, raudomis, bėgiojimais po selvą palaidais plaukais, mes grįžome į dėdės Lučo namus vėl pėsčiomis. Tvyranti rūkana nejučiomis drėkino plaukus ir drabužius. Mes vėl prakalbome apie Pedrą Kamačą. Negi jinai tikrai niekuomet nėra apie jį girdėjusi? Juk, anot Chenaro sūnaus, tai Bolivijos įžymybė. Ne, ji nieko apie jį nežinojo, netgi nebuvo girdėjusi šio vardo. Aš pamaniau, kad Chenarą bus gerokai apmovę arba kad vadinamoji Bolivijos radijo teatro industrija – jo paties fantazijos vaisius, kad taip jis siekia kuo efektingiau pristatyti tenykštį rašivą. O po trijų dienų pats išvydau Pedrą Kamačą.

Aš ką tik buvau gavęs pylos nuo Chenaro tėvo už tai, kad Paskualis, aistringas stichinių nelaimių mėgėjas, visas vienuoliktos valandos radijo žinias skyrė žemės drebėjimui Isfahane⁸. Chenarą tėvą ne tiek papiktino, kad Paskualis atsisakė visų kitų naujienų vien kad išsamiai papasakotų,

⁷ Garsi XX a. penkto dešimtmečio Meksikos kino aktorė.

⁸ Irano miestas.

kaip išgyvenę katastrofą persai buvo užpulti šnypščiančių ir spiegiančių iš įniršio gyvačių, iššliaužusių iš savo sugriautų landų, kiek tai, kad tas žemės drebėjimas buvo prieš savaitę. Man teko sutikti: taip, Chenaras tėvas išties buvo visiškai teisus. Vos nepatrūkau bardamas Paskualiį. Iš kur jis ištraukęs tą „naujausią žinią“? Iš kažkokio argentiniečių žurnalo. O kodėl suskėlęs tokią kvailystę? Todėl, kad nebuvę nė vičvienaičio svarbaus pranešimo, o šis bent jau gniaužia kvapą. Kai paaiškinau Paskualiui, esą mums pinigai mokami ne už tai, kad linksmintume klausytojus, o kad pateiktume dienos įvykių apžvalgą, jis nuolaidžiai linguodamas galva metė savo neatremiamą argumentą: „Mūsų požiūriai į žurnalistiką nesutampa, donai Marijau, štai kas yra.“ Aš jau rengiausi jam sakyti, kad jei jis ir toliau kiekviena pasitaikiusia proga už mano nugaros taikys savus „klausytojų terorizavimo principus“, mes labai greitai – abu kartu – atsidursime gatvėje, kai mūsų būdelės tarpdury netikėtai pasirodė kažkieno siluetas. Tai buvo maža, liesa būtybė, beveik nykštukas, su didžiule nosimi ir nepaprastai gyvomis akimis. Ji vilkėjo juodai, galėjai nesunkiai pastebėti, kad eilutė nudrengta, o ant marškinių ir varlytės – dėmės. Tačiau pačiai dėvėsenai buvo būdinga kažkas kilminga, savo vertės suvokimas ir orumas, kaip kabaljerų, kurie žvelgia į mus iš senovinių nuotraukų, įsispraudę į iškilmingus surdutus ir nepriekaištingus cilindrus. Jo amžius buvo nenusakomas – lengvai galėjai duoti nuo trisdešimt iki penkiasdešimt metų. Be to, dar riebaluota juoda ševeliūra, krintanti ant pečių. Eisena, judesiai, veido išraiška, – visa buvo nenatūralu, sukaustyta ir žadino prisiminimus apie mechanines lėles arba marionetes, tampomas už virvelių. Būtybė mandagiai nusilenkė ir iškilminga intonacija, tokia pat neįprasta, kokia buvo visa jo išvaizda, kreipėsi į mus:

– Aš, senjorai, rengiuosi iš jūsų pagrobti rašomąją mašinėlę. Ir būčiau labai dėkingas, jeigu jūs man padėtumėte. Kuri geresnė?

Jo rodomasis pirštas dūrė į mano, paskui į Paskualio mašinėlę. Ir nors jau buvau apsipratęs su balso ir išvaizdos kontrastais – per savo vizitus į *Radio Central* studiją, – mane sukrėtė tai, kad iš menkučio trapaus kūno gali skliti toksai gilus ir melodingas balsas, be to, ir dikcija pritrenkianti. Balsas, regis, ne tik aiškiai tarė kiekvieną garsą, jis išskirdavo kiekvieną jo dalelę, nuspalvindavo kiekvieną jo atomą, akcentuodavo kiekvieną toną. Gana nekantriai, nepastebėdamas nuostabos, kurią sukėlė savo pasirodymu, ryžtu ir balsu, žmogeliukas ėmė tyrinėti, vos ne uostinėti mūsų rašomąsias mašines. Galop apsistojo ties mano senoviniu, masyviu, panašiu į katarfalką remingtonu, ant kurio metai, regis, nepaliko jokios žymės. Paskualis atsitokėjo pirmas.

– Jūs kas – vagis? Na, iš tiesų, kas jūs toks? – puolė jis prie svečio, ir aš supratau, kad taip mėgina užsitarnauti atleidimą už katastrofą Isfahane. – Manote, va taip, tiesiog lyg niekur nieko, galima išsinešti Informacijos tarnybos rašomąją mašinėlę?

– Menas svarbiau už tavo Informacijos tarnybą, baidykle, – atrėmė nepažįstamasis, metęs į Paskualį tokį žvilgsnį, koku žiūrima į sutraiškytą vabalą, ir vėl ėmėsi savo. Sutrikusio Paskualio akivaizdoje (jis, kaip, beje, ir aš pats, bandė susivokti, ką šioje situacijoje turėtų reikšti žodis „baidyklė“) lankytojas pamėgino kilstelėti mašinėlę. Didžiulėmis pastangomis jam pavyko tą įrenginį atplėšti nuo stalo – ant kaklo išsivertė venos, o akys vos neiššoko iš orbitų. Veidas palengva ėmė įgauti prisirpusio granato spalvą, siaurutė kakta pasruvo prakaitu, bet mažasis žmogutis nesitraukė. Sukandęs dantis,

svyrinėdamas jis žengė kelis žingsnius durų link, bet buvo priverstas pasiduoti: dar akimirka, ir nešulys būtų bloškęs jį žemėn. Tada jis padėjo remingtoną ant Paskualio stalo ir sustojo vos gaudydamas kvapą. Atgavęs kvėpavimą, nekreipdamas dėmesio į šypsenas, atsiradusias žiūrint šį vaidinimą mano ir Paskualio veiduose (šis net pirštu pasukiojo prie smilkinio – atseit štai – susidūrėme su psichu), jis kreipėsi į mus su priekaištu:

– Nebūkite gi tokie bejausmiai, senjorai, parodykite nors dalelę žmogiškos atjautos! Padėkite!

Aš atsakiau didžiai apgailestaujęs, bet išsinešti iš čia remingtoną jis galįs tik per Paskualio arba bent jau mano lavoną. Žmogeliukas pasitaisė kaklaraištį, nuo įtamos persikreipusį į šoną, ir, mano didžiai nuostabai, su nuoskaudos išraiška veide, visiškai nesupratęs humoro, atsakė kuo rimčiausiai:

– Kilmingas žmogus niekuomet nevengia iššūkio ir stoja į kovą. Skirkite laiką ir vietą, kabaljere.

Išganingas Chenaro sūnaus pasirodymas mūsų būdelėje nutraukė derybas, labai primenančias paskutinius formalumus prieš dvikovą. Šeimininkas įėjo tą akimirką, kai užsispyręs žmogeliukas, violetinis nuo įtampos, vėl bandė apkabinti mano remingtoną.

– Leiskite, Pedrai, aš jums padėsiu, – pasakė Chenaras sūnus ir paėmė mašinėlę kaip degtukų dėžutę. Iš mūsų veido išraiškos supratęs, kad reikėtų kai ką paaiškinti, Chenaras sūnus nuramino mus šypsodamasis: – Juk niekas nežuvo! Neverta liūdėti! Tėvas artimiausiomis dienomis duos jums kitą mašinėlę.

– Visuomet mes – kaip šuniui penkta koja, – bandžiau aš protestuoti tikėdamasis išlaikyti orumą. – Negana to, kad mus laiko purvinoje būdoje ant stogo! Negana to, kad iš manęs

atėmė stalą ir atidavė buhalteriu! O dabar dar ir mano re-
mingtonas! Ir niekas net nepasivargino perspėti!

– Mes pamanėme, kad šitas senjoras – vagis, – palaiškė mane
Paskualis. – Įsiveržė čia ir mus įžeidinėja, lyg turėtų teisę!

– Tarp kolegų neturėtų būti kivirčų, – pareiškė Chenaras
sūnus karaliaus Saliamono poza. Taip pasakęs užsivertė mano
rašomąją mašinėlę ant peties, – pastebėjau, kad žmogeliukas
kaip tik telpa šeiminkui po pažastim. – Ar tėvas jūsų ne-
supažindino? Gerai, aš pats tai padarysiu, didžiausiam visų
malonumui.

Tą akimirką žmogeliukas priėjo prie manęs, greitai, kaip
užsuktas, pakėlė rankutę, ištiesė vaikišką delniuką ir ceremo-
ningai nusilenkė. Ir tai darydamas įstabiu tenoriuku pratarė:

– Jūsų draugas Pedras Kamačas. Bolivietis, artistas.

Tą patį gestą, nusilenkimą ir frazę jis pakartojo kreipdama-
sis į Paskualį, o tas, visai pasimetęs, niekaip negalėjo suprasti,
ar žmogeliukas tyčiojasi, ar iš tiesų toks yra iš prigimties.
Stovėdamas stogo vidury ir slėpdamasis šešėlyje Chenaro
sūnaus, kuris šalia jo atrodė kaip milžinas, Pedras Kamačas
su subtiliu mandagumu paspaudė mums iš eilės rankas, o
paskui kreipėsi į visą mūsų Informacijos tarnybą. Kilstelėjęs
viršutinę lūpą ir suraukęs veidą (tada pasirodė keli pageltę
dantys – greičiausiai tai turėjo reikšti šypsena, nors buvo
panašiau į apgailėtina grimasą), po trumputės pauzės jis
padėjo mums tokia muzikine fraze ir su publika atsisvei-
kinančio iliuzionisto gestu:

– Aš ant jūsų nepykstu, esu pratęs prie žmonių nesupran-
tingumo. Likite sveiki, ponai, amžiams!

Jis pradingo būdelės duryse: pasišokinėdamas lyg naminu-
kas nusivijo mūsų impresarijų, progreso propagautoją, kuris
rimtu veidu, su remingtonu ant peties, žingsniavo keltuvo link.

II

Vieną iš saulėtų pavasario rytų, kai raganės Limoje regisi ryškesnės, rožės – kvapnesnės, o begonijos – vešlesnės, daktaras Albertas de Kinterosas, medicinos šviesulys – plati kakta, ereliška nosis, skvarbus žvilgsnis, dvasios stiprybė, – pramerkė akis savo erdvios rezidencijos miegamajame. Rezidencija buvo įsikūrusi San Isidro rajone. Pro žaliuzių tarpus jis pamatė, kaip saulė auksina gerai prižiūrimo, gyvatvore aptverto sodo žolę, pasigrožėjo dangaus giedra, gėlių įstabumu ir pajuto tą nuostabią būseną, kurią žmogui suteikia aštuonios valandos naudingo miego ir švari sąžinė.

Buvo šeštadienis, ir jis galėjo leisti sau neiti į kliniką – jei tik senjorai, pagimdžiusiai trynukus, nekils kokių nors komplikacijų, – galėjo skirti rytą gimnastikai, o paskui pasikaitinti saunoje prieš patraukdamas į Elianitos tuoktuvių ceremoniją. Jo žmona ir duktė keliavo po Europą plėsdamos aktyvi ir atnaujindamos garderobą, tad anksčiau nei po metų galbūt jį raverterio išsivardins, tuomet, kaip ir dabar, bus įdomu, kaip jis išsivardins. Ir visgi, kaip ir dabar, buvo daug, kas jį laukė namo.

Mario

Vargas Llosa (g. 1936 m.) – vienas ryškiausių ir įdomiausių Lotynų Amerikos klasikų, literatūros kritikas, žurnalistas, politikas, Nobelio premijos (2010 m.) laureatas.

„Tetulė Chulija ir rašeiva“ (1977 m.) – imponantiškas romanas, kuriame susipina dvi siužetinės linijos. Vargitas – nepilnametis būsiamasis teisininkas, radijo žinių redaktorius ir šeimos pažiaba, įsimyli išsiskyrusią, beveik dvigubai vyresnę damą.

Kol Vargitas sumaniai bando rasti būdą, kaip pasipriešinti giminei ir teisėtai vesti „tetą“, iškelti į Europą ir tapti rašytoju, radijuje ima kaisti aistros. Neįtikėtinas scenaristas ir radijo pjesių autorius – Pedras Kamačas, kurio istorijos buvo užvaldžiusios Limos gyventojų širdis, ima keistai elgtis. Klausytojų dėmesį patraukia vis gausėjančios Pedro klaidos bei keistenybės serialų siužeto vingiuose. Su užsidegimu ir pietietišku temperamentu jis ima perpinti ir maišyti veikėjus, jų istorijas. Kuo baigsis Vargito ir „tetulės“ meilės nuotykis?

Kas nutiko kūrybai atsidavusiam scenaristui? Ar Limos gyventojai dar išgirs kvapą gniaužiančių istorijų?

M. V. Llosa sodriu stiliumi, takia ir vaizdinga kalba, spalvingais, triukšmingais, tipiškais Pietų Amerikos tetulių, dėdžių ir pusseserių melodramatiškų santykių aprašymais į vieną audinį suaudžia tikrąsias žmogiškąsias patirtis ir humorą.

www.sofoklis.lt

9 786094 441851